

TOLK- OCH ÖVERSÄTTARINSTITUTET
STOCKHOLMS UNIVERSITET

ANALYSMODELL FÖR ÖVERSÄTTA
TEXTER
för
EXAMENSARBETET PÅ
ÖVERSÄTTARUTBILDNINGEN

Yvonne Lindqvist

Stockholm 2004

Innehållsförteckning

1. Analysmodell för översatta texter.....	3
2. Syfte.....	3
3. Orienterande inledning.....	4
4. Analysmodellen.....	5
4.1 Kulturell kontext.....	5
4.2 Språklig analys.....	6
4.3 Innehållet.....	7
4.4 Det sociala.....	8
4.5 Stilanalys.....	8
4.6 Sammanfattning.....	9
4.7 Värdering.....	9

Yvonne Lindqvist
Tolk- och översättarinstitutet
Stockholms universitet

1. Analysmodell för översatta texter

Det finns många olika skäl till att tycka att det är intressant att granska översättningar. På ett teoretisk plan lär man sig mer om förhållandena mellan olika språk och hur betydelse skapas i olika kulturer. På ett praktiskt plan kan du på så sätt bidra till en mer genomtänkt översättningskritik, vilket kan stimulera till bättre översättningar och kunnigare bedömning av dem. Och om du översätter själv kan analysen hjälpa dig att kontrollera och värdera resultatet.

I det här kompendiet presenteras en ganska omfattande modell för hur översatta texter kan studeras i sin kontext. Modellen kan också användas för att strukturera en kommentar till en egenhändigt utförd översättning. Den är inte tänkt att tillämpas i sin helhet. Snarare är den tänkt att fungera som ett smörgåsbord av möjliga infallsvinklar för en deskriptiv studie av översatta texter, eller som ett möjligt sätt att tematisera en kommentar till en genomförd översättning.

Kompendiet är utarbetat för att fungera i samband med undervisning på kursen *Specialarbete* inom Översättarprogrammet vid Tolk- och översättarinstitutet, Stockholms universitet. Kompendiets innehåll bygger på Lennart Hellspongs *Metoder i brukstextanalys* (2002), Yvonne Lindqvists *Översättning som social praktik* (2002) samt Per Ledin och Lennart Hellspongs *Vägar genom texten* (1997) – titlar som du tidigare kommit i kontakt med som kurslitteratur.

2. Syfte

Översättningsanalysens syfte är att undersöka hur en översättning förhåller sig till sin förlaga kulturellt, språkligt, socialt och stilistiskt. Syftet är inte att söka "fel" utan att reflektera kring och försöka förstå hur översättaren arbetar och varför hon/han väljer att arbeta så.

Om du skriver en kommentar till din egen översättning har du s a s direktkontakt med översättarens "svarta låda", d v s med översättningsprocessen. Syftet blir då att explicitgöra hur du tänkte när du översatte och att tematiskt systematisera dina tankar. Vilken strategi använde du t ex för att uppnå målet med din

översättning? Vilket var ditt mål för översättningen? I ditt specialarbete ingår också att explicitgöra ditt översättningsuppdrag. Utan att känna till förutsättningarna för översättningen kan man enligt vårt synsätt vare sig genomföra ett översättningsuppdrag eller beskriva hur översättning och förlaga förhåller sig till varandra.

Syftet är likaså att problematisera begreppet översättning samt att undersöka översättningar som språkliga mötesplatser mellan individer och kulturer.

3. Orienterande inledning

I princip kan översättningar vara av två olika slag: *målspråksorienterade* och *källspråksorienterade*. De förra försöker placera den översatta texten inom målspråkets kulturella horisont. Därmed görs den mer lättillgänglig för sin nya publik. De senare vill däremot komma så tätt inpå originalet som möjligt, även om läsaren får anstränga sig mer.

Lite lösare kan vi tala om fri och trogen översättning. För den förra är idealet att låta som ett originalverk på målspråket, för den senare att visa att en främmande förlaga ligger bakom. Den fria översättningen kan därför beskrivas som naturaliserande och den trogna översättningen som exotiserande.

Snarlik är skillnaden mellan en semantisk och en kommunikativ ekvivalens eller likvärdighet mellan original och översättning. I det förra fallet ska texten komma så nära originalets betydelse som möjligt, utan att vara en ordagrann översättning. I det senare fallet ska den återskapa dess effekt på läsarna. Samma snarlikhet gäller för begreppsparat formell och dynamisk ekvivalens.

Med det här synsättet kan en fri översättning vara trogen på ett annat plan än det bokstavligen (nämligen i sin strävan efter t ex kommunikativ eller dynamisk ekvivalens).

När den dynamiska ekvivalensen leder till stora ingrepp i formen eller i innehållet kan vi tala om tolkning, bearbetning, adaptation eller lokalisering etc. Ett exempel på detta är översättning av reklam. Grundidén (att sälja en produkt) kanske finns kvar, men i övrigt anpassas budskapet till lokala förhållanden. Den här typen av lokaliseringsstrategier är också speciellt vanlig inom triviallitteraturen.

4. Analysmodellen

4.1 Kulturell kontext

Om du skriver en kommentar till en egen översättning får du dels tänka dig att du ställer frågorna till dig själv och på så sätt definierar ditt översättningsuppdrag, dels att du studerar din översättnings position och funktion inom målkulturen där den kommer att verka.

1. Från vilken kultur och vilket språkområde är källtexten hämtad? Hur förhåller sig den övergripande svenska *översättningspolicyen* till språket och kulturen i fråga? Översätts mycket eller lite från den kulturen? Har vi att göra med en direkt eller en indirekt översättning? Vilken *social verksamhet* kommer den översatta texten att verka i? Kan den knytas till någon specifik samhällslig institution? Vad står den i så fall för?
2. Ska översättningen fungera i en likartad *kommunikationssituation* som källtexten? Eller är den utförd för ett annat sammanhang – kanske för läsare med andra intressen och förkunskaper? Ställer det krav på någon typ av adaptation?
3. Vilken *genre* hör den översatta texten till? Finns den i målspråket och har den samma ställning där? Vilka *översättningsnormer* gäller för den? Kräver de kanske sträng trohet mot förlagan eller medger de ett friare förhållningsätt? Byter översättningen genre? Varför?
4. Omfattar översättningen hela originalet, *fullständig översättning* eller bara delar av det, *partiell översättning*? Vad är det i så fall som har utgått? Fungerar strykningarna som någon form av censur? Är översättarens namn utsatt? Har översättaren gjort tillägg till originalet som förord, efterskrift eller fotnoter? Vilken funktion fyller i så fall dessa? Kan du utläsa något om översättarens intentioner i dessa meta-textuella kommentarer? Förekommer t ex undertitlar som bearbetning eller tolkning på titelblad eller liknande? Vad betyder dessa beteckningar i sammanhanget?
5. Kan du uppfatta några explicita eller implicita inter-textuella relationer i den översatta texten du studerar? Hur förhåller sig den översatta texten till andra texter från andra genrer och verksamheter?

4. 2 Språklig analys

Textuell nivå

1. Indelar översättningen texten på samma sätt som originalet – kapitel, avsnitt, stycken? Kommer dess delar i samma följd?
2. Hur förhåller sig översättningens textbindning till förlagans? Finns motsvarande bindeord (konjunktioner, adverb)?

Syntaktisk nivå

1. Ingriper översättaren i meningsbyggnaden – kanske så att en satsförkortning återges med en fullständig sats eller så att en bisats blir en huvudsats? Kanske omskrivs stilistiskt betydande meningsfragment till fullständiga meningar? Vilken kan anledningen vara – skillnader i de grammatiska systemen eller olika stilideal?
2. Tenderar översättningen att korrigera språkliga regelbrott hos originalet? Också de avsedda? Gör det språket mer konventionellt? Varför? Är översättaren synlig i texten i meningen att det "främmande" i den syntaktiska strukturen avsiktligt får lysa igenom? Vilken effekt skapar det?

Lexikal nivå

1. I hur hög grad är översättningen parafraserande, d v s omskriver ord i originalet med fraser å målspråket? Eller är den syntetiserande, d v s ersätter fraser i originalet med enstaka ord på målspråket? Varför gör den så? Balanserar tendenserna varandra? Eller får översättningen texten att svälla eller krympa?
2. Är det vanligt att ordklasser skiftar, kanske så att översättningen återger ett substantiv med ett verb eller tvärtom? Beror det på språkens skilda strukturer? Eller kan skälen vara stilistiska?
3. Hur väl fångar översättningen betydelsen hos originalets ord och uttryck?
A) Vilken betydelseaspekt hos ett ord originalet fokuserar översättningen på när målspråket inte har någon fullgod motsvarighet till det? Använder den kanske ett ord med mer allmän betydelse (som *grandfather* för *morfar*) eller ett med en mer speciell (som *morfar* för *grandfather*)? B) vad gör den för att fånga kulturbetingade bibetydelser (som sommarlöftena hos det svenska *skärgårdsbåt*)? Gör de förklarande tillägg?

4. Låter sig översättaren luras av *falska vänner*, d v s ord med liknande form men med olika betydelse i de två språken (som *eventual* på engelska och *eventuell* på svenska)?
5. I vad mån nyskapar översättaren ord för att återge ord som inte redan finns i målspråket, exempelvis facktermer?
6. Tenderar översättningen att ändra ordens svårighetsgrad? A) Byter den kanske ut svårare ord mot lättare och tillrättalägger på så vis måltexten? B) Eller byter den lättare mot svårare? Är orsaken kanske att översättningen övertar originalets ordformer (exempelvis översätter engelskans *lethal* med *letal* på svenska)?
7. Är översättningens ordförråd lika omväxlande som originalets? A) Tenderar översättningen att ersätta synonymer med upprepningar av samma ord? B) Eller tvärtom: varierar den ord som kommer igen i originalet? Vilken blir effekten i måltexten? Kan missförstånd då uppstå?
8. Lyckas översättaren bevara hur olika ord associerar till varandra genom sin form eller betydelse? Är de sambanden viktiga för upplevelsen av texten? Skapas nya associationer som inte finns i originalet?

4.3 Innehållet

1. Förmedlar översättningen också det underförstådda i originalet? Sker det på raderna eller mellan dem? a) Utsäger den förutsättningar som förlagan lämnar outtalade? Kan den alltså inte ta dem för givna hos sina läsare? Eller gör den tvärtom: presupponerar den, förutsätter den som bekant, vad förlagan omtalar? Är dess målgrupp i så fall mer avancerad än källtextens? b) framställer översättningen slutsatser som är outtalade i originalet? Eller undertrycker den sådana som står där?
2. Framhäver översättningen olika delar av innehållet som originalet? Eller förskjuter den betoningen? Sker det genom att något flyttas från en tryckstark position till en trycksvag i en sats, mening eller i texthelheten?
3. Hur handskas översättningen med metaforer och annat bildspråk? Översätts de ordagrant, byts bildleden ut eller stryks de helt i måltexten? Återskapas de i andra bilder som passar målkulturen bättre? Eller ersätts de istället med omskrivningar? Vilken blir effekten?

4.4 Det sociala

1. Har översättningen samma slags språkhandlingar som källtexten? Eller modifierar de dem på olika sätt – kanske så att den omvandlar en bestämd uppmaning till ett försynt förslag eller en fråga eller ett påstående? Är orsaken lika sociala konventioner? Eller beror det på att liknande språkliga strukturer fyller olika funktioner i de två kultureerna?
2. Röjer översättningen att dess läsare har andra förkunskaper än originalets? A) Förklarar den främmande fenomen som bara nämns i förlagan? B) framgår det att förklaringarna är tillfogade av översättaren? Står de direkt i den löpande texten, i noter, i ett förord eller i en efterskrift? (jfr kontext)
3. Fångar översättningen känslstyrkan och värdeladdningen hos förlagan? Eller tonar den ned eller skruvar upp dem? Varför?
4. Hur gör översättningen med kopplingar till andra texter: anspelningar, citat, allusioner, parodier etc.? Behåller den dem som de är? Eller ersätts de med liknande anknytningar inom målspråket? Kan syftet vara att rädda deras sociala funktion?
5. Vad händer med inslag på främmande språk i originalet? Översätts de också eller får de stå? Hur påverkar det textens effekt?
6. Skapar översättningen samma slags sociala relation mellan den som talar i texten och den tilltalade som originalet gör? Eller förskjuter den parternas förhållande – kanske till ökad närhet eller distans?

4.5 Stilanalys

1. Hur förhåller sig översättningen till originalets stil? Väljer den ett annat stilläge, exempelvis ett vardagligare. Är det för att anpassa texten till målspråkets genrenormer?
2. Har översättningen samma stilvariation som originalet? Är stilen enformigare eller brokigare? Kan det bero på att flera pennor varit i farten?
3. Hur gör översättningen med stilfigurerna i originalet, som anaforer, alliterationer, rim och vitsar? Bevarar den figurerna där de förekommer eller kompenserar den med liknande effekter på andra ställen?

4. Har översättningen minskat det mångtydiga i originalet genom att tyda obestämda uttryck på ett bestämt sätt? Eller ger den tvärtom plats för fler tolkningar än källtexten? Är den alltså slutnare eller öppnare för olika läsningar än sin förlaga?
5. Har översättningen ett lika levande och rikt språk som originalet? Eller är det fattigare och färglösare?

4. 6 Sammanfattning

1. Var placerar du in översättningen du studerat på en skala mellan utpräglat källspråksorienterad och utpräglat målspråksorienterad? Vilken typ av ekvivalens kan sägas råda mellan källtext och måltext? Har översättaren tagit sig större friheter med vissa inslag i texten än med andra, som exempelvis titlar och rubriker? Varför?
2. Kan man höra ytterligare en stämma i texten förutom författarens – översättarens röst? På vilket sätt märker man den? Har den t ex en förklarande och förtydligande funktion?
3. Vad lär oss analysen om förhållandet mellan de två språk och kulturer som översättningen förenar?

4. 7 Värdering

1. Hur anser du att översättaren har löst sin uppgift med tanke på översättningens syfte? Vilka särskilda förtjänster har den? Och vilka svagheter? Kan du föreslå hur bristerna kunde botas?
2. Vad kan översättningar av det här slaget bidra med till målspråket och målkulturen? Kan man anta att de gör dem båda rikare? Hur? Har de också något att ge till källspråket?

(Baserad på Hellspång 2002
Lindqvist 2002 samt Hellspång & Ledin
1998)